

УДК 796.011.3-057.874

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Марія ПАЛЬЧУК

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація. Мета дослідження – проаналізувати дані спеціальної літератури з проблеми забезпечення наступності процесу фізичного виховання та визначити умови забезпечення наступності процесу фізичного виховання середньої та старшої школи. У результаті поетапного визначення показників фізичного розвитку школярів упродовж навчального року в 9 класі та при переході до 10 класу встановлено їхнє погіршення після зимових та літніх канікул. Запропоновано алгоритм педагогічного контролю показників фізичного розвитку школярів та організаційно-методичні умови забезпечення наступності фізичного виховання школярів при переході від середньої до старшої школи.

Ключові слова: фізичне виховання, наступність, школярі, фізичний розвиток, контроль.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головною тенденцією розвитку освіти в глобальному масштабі є створення умов для вдосконалення особистості протягом усього життя. Для цього необхідно забезпечити наступність і поступальність розвитку всіх освітніх ступенів, передусім, у фізичному вихованні [3].

За даними С. А. Петренко [5], на сьогодні реалізація наступності можлива лише за умови виділення, усвідомлення й розуміння природних закономірностей, які існують в розвитку дітей. Виокремлення особливостей фізичного і психічного розвитку дітей у «перехідних» періодах, побудова педагогічного процесу на основі логічних зв'язків сприяє поступальному розвитку дитини без хворобливого проходження нею суміжних етапів, дає можливість використовувати цінні для становлення особистості дитини можливості, характерні для кожного її вікового періоду.

Наступність фізичного виховання розглядається як механізм забезпечення безперервності в навчанні й вихованні, що обумовлює вирішення завдання поєднання ланок безперервної освіти для її орієнтації на формування фізичної культури особистості, сприяння її всебічному розвитку [2].

На думку Є.І. Савко [6], наступність – це зв'язок між різними етапами або ступенями, сутність якої полягає в збереженні тих чи інших елементів цілого або окремих сторін його організації, зміни цілого як системи при переході з одного стану в інший. У широкому розумінні наступність розглядають як об'єктивний необхідний зв'язок між новим та старим у процесі розвитку, що передбачає не лише ліквідацію старого, а і збереження й подальший розвиток того прогресивного та раціонального, що було досягнуто на попередніх ступенях.

Наступність суміжних ступенів освіти забезпечує новий етап у розвитку особистості під впливом значущого для неї середовища. На практиці наступність реалізується у двох варіантах. Перший – безпосередня взаємодія суб'єктів освітнього процесу суміжних освітніх ступенів, що, передусім, передбачає методичну єдність освітнього процесу, а також розробку індивідуальних освітніх маршрутів. Другий варіант реалізації наступності передбачає формування готовності учнів «включатися» в нове для них освітнє середовище і забезпечення зі сторони цього середовища максимально комфортних для розвитку школяра умов [1].

Перехід із молодших у середні класи характеризується виникненням нових міжособистісних стосунків із учителями, суттєвим збільшенням кількості навчальних предметів, а також їхньою складністю і обсягом домашніх завдань [7].

Серед умов, які сприяють ефективному переходу учнів четвертих класів до навчання в середній школі в процесі фізичного виховання, автори [4] виокремили такі:

1) перетворення традиційної класно-урочної системи в особистісно-орієнтоване навчання, оскільки мало уваги приділяється психолого-педагогічним аспектам керівництва дітьми в процесі фізичного виховання і вчителям доводиться їх вирішувати, ґрунтуючись на власному досвіді;

- 2) раціональне співвідношення засобів і методів традиційного і особистісно-орієнтованого навчання;
- 3) нетрадиційний показ та пояснення вправ і технічних прийомів, які зв'язуються з емоційними прийомами життєвої і казкової практики, зрозумілої дітям;
- 4) цілеспрямована організація фізкультурно-спортивної діяльності, що забезпечує задоволення потреби дітей у руховій активності, розвиток психічних і фізичних якостей, а також вирішує завдання соціальної адаптації учнів до умов шкільного середовища;
- 5) раціональний розклад уроків, який повинен обумовлюватися динамікою зміни фізіологічних функцій і працездатністю учнів упродовж навчального дня, тижня;
- 6) співвідношення різноманітних форм навчання, які використовують в процесі фізичного виховання учнів: гімнастика до уроків, фізкультурні паузи під час виконання домашніх завдань, рухливі ігри малої інтенсивності на перервах і т.д.;
- 7) організація позаурочних занять з фізичної культури, які слугують додатковим засобом зниження тривожності в дітей, підвищення їхньої фізичної підготовленості, зміни ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності;
- 8) раціональне чергування навчальної діяльності й відпочинку, які сприяють зміцненню їхнього здоров'я і розвитку адаптаційних властивостей організму;
- 9) урахування показників фізичного розвитку й захворюваності школярів.

Як зазначає Є.В. Селищева [7], значний позитивний потенціал у контексті нівелювання дії негативних факторів навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах на стан організму учнів мають засоби спеціально організованої фізкультурно-спортивної діяльності. З огляду на це автор розробила та апробувала методику використання засобів фізкультурно-спортивної діяльності, що складається з п'яти модулів (проективно-прогностичного, компетентнісного, змістовного, процесуально-технологічного, контрольно-облікового) та забезпечує організацію цілісного педагогічного процесу для поєднаного вирішення завдань формування фізичної культури учнів 10–12 років та їхньої адаптації при переході з молодших в середні класи.

Зазначене свідчить про те, що проблемі наступності фізичного виховання школярів приділяється чимало уваги. Попри це, аналіз наукової літератури свідчить про відсутність обґрунтованих підходів до забезпечення наступності фізичного виховання школярів при переході від середньої до старшої школи.

Мета дослідження – визначити умови забезпечення наступності процесу фізичного виховання середньої та старшої школи.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення наукової та методичної літератури, антропометричні методи, фізіологічні методи, педагогічне тестування, констатувальний педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Результати дослідження. Актуальність вирішення проблеми забезпечення наступності фізичного виховання школярів середньої та старшої школи обумовлюються особливостями фізичного розвитку школярів середніх та старших класів, різною спрямованістю навчальних програм з фізичної культури та, відповідно, різними вимогами до рівня фізичної підготовленості школярів.

Ураховуючи зазначене, ми здійснили дослідження, спрямоване на визначення показників фізичного розвитку школярів упродовж навчального року в 9 класі та при переході до 10 класу. У дослідженні взяли участь 41 дівчина та 41 хлопець.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що протягом навчального року показники фізичного розвитку школярів покращуються, проте слід зазначити, що ми встановили погіршення деяких показників після зимових та літніх канікул. Це стосується ЖЄЛ, обсяг якої статистично значуще ($p \leq 0,05$) знижується за період літніх канікул ($\bar{x}; S$) з 2985,37; 82,34 мл до 2824,39; 109,04 мл у хлопців та з 2619,51; 107,75 мл до 2536,59; 101,87 мл у дівчат; результатів у пробах Штанге (з 40,29; 3,67 с до 39,54; 3,64 с у хлопців); Генча (з 23,59; 3,22 с до 22,76; 3,12 с у хлопців); фізичної робото здатності (з 11,58; 1,65 у.о. до 11,70; 1,61 у.о.

у хлопців та з 10,64; 1,50 у.о. до 10,95; 1,43 у.о. у дівчат). Значуще погіршуються результати виконання таких рухових тестів у хлопців, як «біг 60 м» (з 10,08; 0,59 с до 10,12; 0,63 с), «біг 1500 м» (з 7,12; 0,41 хв до 7,17; 0,44 хв), «стрибок у довжину з місця» (з 184,95; 7,12 см до 184,68; 7,08 см), «підтягування на високій перекладині» (з 10,46; 0,84 раза до 9,73; 0,84 раза). Попри відсутність статистично достовірних змін ($p \geq 0,05$), погіршення показників виявлено і у дівчат у пробах Штанге (з 34,56; 5,18 с до 34,24; 5,18 с), Генча (з 19,59; 3,12 с до 19,41; 3,16 с), у рухових тестах «біг 60 м» (з 10,29; 0,26 с до 10,31; 0,24 с), «біг 1500 м» (з 8,12; 0,33 хв до 8,15; 0,35 хв), «човниковий біг 4x9 м» (з 11,74; 0,48 с до 11,76; 0,48 с), «стрибок у довжину з місця» (з 168,05; 12,09 см до 167,12; 12,05 см), «згинання та розгинання рук в упорі лежачи» (з 14,54; 2,44 раза до 14,07; 2,31 раза).

Вірогідно, це пов'язано зі зниженням рухової активності школярів у період канікул у зв'язку з відсутністю систематичних занять фізичними вправами.

Грунтуючись на отриманих даних, ми розробили алгоритм педагогічного контролю фізичного розвитку школярів, який передбачає поетапне визначення показників фізичного розвитку їх упродовж навчального року в 9 класі (вересень, грудень, січень, травень) і на початку навчального року в 10 класі (вересень) та складається з трьох взаємопов'язаних блоків.

Інформаційно-діагностичний передбачає ознайомлення з методикою визначення показників фізичного розвитку школярів, обладнанням та безпосереднім проведенням педагогічного контролю.

Аналітичний містить статистичну обробку отриманих даних, формування баз даних, оцінювання індивідуального фізичного розвитку кожного учня, аналіз динаміки фізичного розвитку школярів протягом певного періоду навчального року.

Управлінський передбачає вироблення педагогічних рішень на підставі отриманих результатів оцінювання показників фізичного розвитку школярів та їх динаміки, а також розробку рекомендацій, що спрямовані на удосконалення або корекцію фізичного розвитку школярів.

На основі отриманих даних обґрунтовано організаційно-методичні умови забезпечення наступності процесу фізичного виховання середньої та старшої школи. До організаційних умов зараховано безпосереднє здійснення педагогічного контролю, а до методичних – розробка та використання індивідуальних карток учня в процесі здійснення педагогічного контролю показників фізичного розвитку, оцінювання навчальних досягнень учнів з урахуванням зростання зазначених показників, розподіл засобів фізичного виховання відповідно до динаміки фізичного розвитку школярів, розробка загальних (при необхідності індивідуальних) рекомендацій, що стосуються режиму рухової активності школярів у канікулярний період, проведення теоретичних занять (5-хвилинки) у кінці навчального року, що мають на меті ознайомлення учнів із вимогами старшої школи, проведення занять рекреаційно-оздоровчого характеру на початку навчального року в 10 класі, відведення основної ролі інваріантному модулю «загальна фізична підготовка» упродовж 2–3 місяців навчального року в 10 класі, здійснення цілеспрямованого підвищення внеску засобів, спрямованих на розвиток фізичних якостей школярів (3–4 місяці навчального року в 10 класі).

Висновок. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про низку досліджень, спрямованих на забезпечення взаємозв'язку між молодшою та середньою школою на основі визначення, розробки та впровадження організаційно-методичних умов та методик у навчальний процес загальноосвітньої школи, що базуються на використанні контролю як системотворчого фактора забезпечення наступності фізичного виховання.

Базуючись на даних літератури та результатах власних досліджень, спрямованих на вивчення фізичного розвитку школярів при переході з середньої до старшої школи, ми розробили алгоритм педагогічного контролю та організаційно-методичні умови забезпечення наступності фізичного виховання середньої та старшої школи.

Перспективи подальших досліджень полягають у впровадженні розробленого алгоритму та організаційно-методичних умов у навчальний процес фізичного виховання учнів 9–10 класів.

Список літератури

1. Бывшева М. В. Преемственность и адаптация в образовании: организационно-педагогические подходы [Электронный ресурс] / М. В. Бывшева, С. В. Хворова // Современные проблемы науки и образования. – 2011. – №2. – режим доступа до журн. : www.science-education.ru/96-4633.
2. Коблев Я. К. Биомеханические и дидактические аспекты преемственности в физическом воспитании / Я. К. Коблев, А. М. Доронин, Д. А. Романов // Ученые записки университета имени П.Ф.Лесгафта. – 2012. – №2 (84). – С. 73–77.
3. Мунтян В. С. Преемственность как условие непрерывности процесса физического воспитания / В. С. Мунтян, А. Н. Черновол // Физическое воспитание студентов. – 2012. – № 4. – С.101–104.].
4. Новикова Е. Б. Педагогические условия социальной адаптации учащихся 4-х классов к обучению в средней школе в процессе физического воспитания / Е. Б. Новикова, Е. В. Селищева, В. А. Баландин // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. – 2010. – №4 (62). – С. 77–82.
5. Петренко С. А. Наступність у системі фізичного виховання дошкільного навчального закладу і школи / С. А. Петренко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 5. – С. 99–101
6. Савко Э. И. Преемственность физического воспитания оздоровительной направленности в историческом ракурсе / Э. И. Савко // Инновационные процессы в физическом воспитании студентов : сб. науч. ст. : к 60-летию кафедры физ. воспитания и спорта БГУ / редкол. : В.А. Коледа (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2009. – С. 193–206.
7. Селищева Е. В. Адаптация учащихся 10-12 лет Крайнего Севера к обучению в основной школе средствами физической культуры : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Е. В. Селищева. – Краснодар, 2012. – 24 с.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К РЕШЕНИЮ ПРОБЛЕМЫ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ

Мария ПАЛЬЧУК

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

Аннотация. Цель исследования – проанализировать данные специальной литературы, касающиеся проблемы обеспечения преемственности процесса физического воспитания, и определить условия обеспечения преемственности процесса физического воспитания средней и старшей школы. В результате поэтапного определения показателей физического развития школьников в течение учебного года в 9 классе и при переходе в 10 класс установлено их ухудшение после зимних и летних каникул. Предложен алгоритм педагогического контроля показателей физического развития школьников и организационно-методические условия обеспечения преемственности физического воспитания школьников при переходе от средней в старшую школу.

Ключевые слова: физическое воспитание, преемственность, школьники, физическое развитие, контроль.

MODERN APPROACHES TO THE PROBLEM OF SUCCESSION PHYSICAL EDUCATION SCHOOLCHILDREN

Maria PALCHUK

National University of Physical Education and Sport of Ukraine

Abstract. The aim – to analyze the literature sources of the problem of ensuring the physical education continuity and determine the condition of physical education continuity from middle to high school. Results of the gradual definition of physical development of pupils during the school year in grade 9 and the transition to grade 10 indicates their deterioration after the winter and summer holidays. The algorithm of pedagogical control of pupil's physical development and methodological conditions to ensure continuity of physical education pupils in the transition from middle to high school were proposed.

Keywords: physical education, continuity, students, physical development, control.